09/04/2019

Η μετάνοια μέσα από τούς ύμνους του Τριωδίου

/ Γνώμες

Τοῦ Πρωτ. Μιχαήλ Βοσκοῦ

Ἡ περίοδος τοῦ Τριωδίου, ποὺ περιλαμβάνει τὶς τρεῖς προπαρασκευαστικὲς ἑβδομάδες, τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ καὶ τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Ἑβδομάδα, εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ἡ πλέον κατανυκτικὴ περίοδος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας ἔτους καί, ὡς ἐκ τούτου, καὶ ἡ περίοδος ἐκείνη ποὺ μᾶς ὑποβοηθᾶ περισσότερο στὸν πνευματικό μας ἀγώνα. Ἡ Μεγάλη Σαρακοστὴ ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη σὲ διάρκεια καὶ τὴν αὐστηρότερη περίοδο νηστείας τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ εἶναι ἡ κατ’ ἐξοχὴν περίοδος ἐντατικοῦ πνευματικοῦ ἀγώνα,

ἐντατικῆς προσευχῆς, ἐγκρατείας καὶ μετανοίας. Ὁ λειτουργικὸς – ὑμνολογικὸς θησαυρὸς τοῦ Τριωδίου μᾶς προσφέρει τὴν καλύτερη βοήθεια σ’ αὐτὸν τὸν ἐντατικὸ πνευματικὸ ἀγώνα καὶ εἶναι κρίμα νὰ μένει ἀναξιοποίητος, ἴσως δὲ καὶ παντελῶς ἄγνωστος σ’ ἐμᾶς. Ὁ πνευματικὸς ἀγώνας τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ πνευματικὸς ἀγώνας ὁλόκληρης τῆς ζωῆς μας, γιὰ νὰ φέρει ἁπτὰ ἀποτελέσματα, πρέπει νὰ στηριχθεῖ πάνω στὴ βάση τῆς ταπεινώσεως, ποὺ εἶναι τὸ θεμέλιο ὅλων τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ στολιστεῖ μὲ τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας. Μὲ πολλὴ σοφία ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία ὅρισε ν’ ἀρχίζει ἡ περίοδος τοῦ Τριωδίου μὲ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, γιὰ νὰ μᾶς προβάλει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τὴν ὑψοποιὸ ἀρετὴ τῆς ταπεινώσεως, καὶ μὲ τὴν Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου, γιὰ νὰ μᾶς προβάλειι τὴ δύναμη τῆς μετανοίας.

Τὸ πρῶτο κήρυγμα τοῦ Κυρίου μας, ἀμέσως μετὰ τὴν ἔναρξη τοῦ δημοσίου Του ἔργου, ἦταν κήρυγμα μετανοίας. “Μετανοεῖτε• ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν” (Ματθ. δ’ 17). Καὶ τὸ πρῶτο αἴτημα ποὺ ἀπευθύνουμε στὸν Πανάγαθο Θεὸ μὲ τὴν ἔναρξη τῆς περιόδου τοῦ Τριωδίου εἶναι νὰ μᾶς ἀνοίξει τὶς πύλες τῆς μετανοίας καὶ νὰ μᾶς χαρίσει συναίσθηση τῆς ἁμαρτωλότητός μας καὶ τῆς πνευματικῆς μας ραθυμίας. “Τῆς μετανοίας ἄνοιξόν μοι πύλας, Ζωοδότα ... αἰσχραῖς γὰρ κατερρύπωσα τὴν ψυχὴν ἁμαρτίαις, ὡς ραθύμως τὸν βίον μου ὅλον ἐκδαπανήσας” (Ἰδιόμελα ψαλλόμενα τὶς Κυριακὲς τοῦ Τριωδίου μετὰ ἀπὸ τὸν Ν’ Ψαλμό). Ἡ ἑλληνικὴ λέξη μετάνοια προέρχεται ἀπὸ τὴν πρόθεση μετὰ καὶ τὸ ρῆμα νοῶ, ποὺ σημαίνει σκέφτομαι. Σημαίνει, ὡς ἐκ τούτου, ἀλλαγὴ νοός, ἀλλαγὴ τρόπου σκέψεως, ἀλλαγὴ τρόπου ζωῆς. Μετάνοια δὲν εἶναι μόνο ἡ ἀναγνώριση ἢ ἔστω ἡ ὁμολογία ἑνὸς σφάλματός μας, ἀλλὰ εἶναι μιὰ πραγματικὴ μεταμόρωση τῆς ζωῆς μας, μιὰ πραγματικὴ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς μας. Ἔτι περαιτέρω, μετάνοια εἶναι ἡ ἀπάρνηση τοῦ ἁμαρτωλοῦ μας ἑαυτοῦ “σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις” (Γαλ. ε’ 24), ἡ ἀπάρνηση τοῦ δικοῦ μας θελήματος, ὥστε νὰ μπορέσει στὴ ζωή μας νὰ πραγματωθεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ λέξη μετάνοια, ὅπως καὶ οἱ λέξεις ταπείνωση, ἄσκηση κ.ο.κ., ἠχεῖ πολὺ παράξενα στ’ αὐτιὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ σημερινὸς ἐκκοσμικευμένος ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ ὁ σημερινὸς ἐκκοσμικευμένος Χριστιανός, δυσκολεύεται νὰ κατανοήσει τί σημαίνει μετάνοια, δυσκολεύεται νὰ κατανοήσει τί σημαίνει ἁμαρτία. Νοιώθοντας ὁ ἐκκοσμικευμένος καὶ ἐγωϊστὴς ἄνθρωπος τοῦ σήμερα, ὅτι ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τοῦ κόσμου, ἀδυνατεῖ νὰ ἐντοπίσει ὁ,τιδήποτε ἀρνητικὸ στὸν ἑαυτό του. Ἔρχονται πολλὲς φορὲς ἄνθρωποι στὸ ἐξομολογητήριο καὶ ἀδυνατοῦν νὰ βροῦν ἔστω καὶ μιὰ ἁμαρτία νὰ ἐξομολογηθοῦν. Ἔχουν τὴν ἀπόλυτη πεποίθηση, ὅτι δὲν ἔχουν κάνει τίποτε κακό, τίποτε ἀντίθετο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Κι ἔτσι ἡ ἐξομολόγησή τους μετατρέπεται σὲ αὐτοέπαινο καὶ αὐτοθαυμασμό. Θυμίζει λίγο – πολὺ τὴν προσευχὴ τοῦ Φαρισαίου τῆς Παραβολῆς: “Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι

οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων” (Λουκ. ιη’ 11). Ἄλλοτε πάλι, ἐξομολογούμαστε μὲν τὶς ἁμαρτίες μας, βρίσκουμε ὅμως χίλιες δυὸ δικαιολογίες, γιὰ νὰ ἀθωώσουμε τὸν ἑαυτό μας, ὅπως ἔπραξαν οἱ Πρωτόπλαστοι Ἀδὰμ καὶ Εὔα μετὰ τὴν πτώση τους, μεταθέτοντας ὁ ἕνας στὸν ἄλλο τὶς δικές του εὐθύνες.

Γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ συναισθανθεῖ τὴν ἁμαρτωλότητά του καὶ τὴν πνευματική του ραθυμία, πρέπει προηγουμένως νὰ συνειδητοποιήσει πόσο μακρυὰ εὑρίσκεται ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Παναγάθου Θεοῦ. Πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ κατανοήσει ποιός εἶναι ὁ πατρικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀσυλλόγιστα ἀπομακρύνθηκε καὶ ἀποξενώθηκε, ὅπως ὁ ἄσωτος υἱὸς τῆς Παραβολῆς. Μόνον τότε θὰ νοιώσει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιστροφῆς καὶ θὰ ὁμολογήσει μὲ εἰλικρίνεια: “Ἥμαρτον εἰς σὲ Σωτὴρ ὡς ὁ ἄσωτος υἱός• δέξαι με, Πάτερ, μετανοοῦντα καὶ ἐλέησόν με ὁ Θεός” (Ἀπόστιχα Κατανυκτικὰ β’ ἤχου ἀπὸ τὴν Παρακλητική). Μόνον τότε θὰ βιώσει αὐτὸ ποὺ βίωναν ὅλοι οἱ ἅγιοι ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ὁ ἔσχατος τῶν ἁμαρτωλῶν. “Πᾶσαν ἁμαρτίαν διεπραξάμην, πάντας ὑπερέβην τῇ ἀσωτίᾳ• ἐὰν θελήσω μετανοῆσαι, οὐκ ἔχω δακρύων ὀχετοὺς” (Στιχηρὸν Προσόμοιον τῇ Δευτέρᾳ τῆς Α’ Ἑβδομάδος εἰς τὸν Ἑσπερινόν). Δὲν ὑπάρχει ἁμαρτία, ποὺ δὲν τὴν ἔχω διαπράξει• ἔχω ξεπεράσει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἀσωτία• ἐὰν θελήσω, ὅμως, νὰ μετανοήσω, δὲν ἔχω ποταμοὺς δακρύων.

Ὅταν ὄντως συνειδητοποιήσει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἁμαρτωλότητά του, ὅταν ὄντως συνειδητοποιήσει ὅτι ἁμάρτησε “ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους”, ὅτι “κατερρύπωσε τὸ κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν”, ὅτι “διέρρηξε τὴν στολήν του τὴν πρώτην … καὶ ἔνθεν κεῖται γυμνὸς” (τροπάρια β’ Ὠδῆς Μεγάλου Κανόνος), τότε ὅλη του ἡ ζωὴ μετατρέπεται σ’ ἕναν ἀδαμιαῖο θρῆνο, σὲ μιὰ διαρκὴ κραυγὴ ἐκζητήσεως τοῦ θείου ἐλέους. Αὐτὸς ὁ ἀδαμιαῖος θρῆνος, ὅμως, δὲν τὸν ὁδηγεῖ σὲ ἀπόγνωση καὶ ἀπελπισία, γιατὶ ἐλπίζει στὸ ἔλεος τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ. Γνωρίζει ὅτι, ἂν αὐτὸς κάνει τὸ πρῶτο βῆμα, ὁ Πανάγαθος Θεὸς ὡς στοργικὸς πατέρας θὰ κάνει ὅλα τὰ ὑπόλοιπα βήματα. Ἡ ἀληθινὴ μετάνοια φέρνει ζῶσα ἐλπίδα στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. “Τὰ πλήθη τῶν πεπραγμένων μοι δεινῶν, ἐννοῶν ὁ τάλας, τρέμω τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς κρίσεως• ἀλλὰ θαρρὼν εἰς τὸ ἔλεος τῆς εὐσπλαχνίας σου, ὡς ὁ Δαυὶδ βοῶ σοι• Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα σου ἔλεος” (Ἰδιόμελον ψαλλόμενο τὶς Κυριακὲς τοῦ Τριωδίου μετὰ ἀπὸ τὸν Ν’ Ψαλμό). Συνειδητοποιώντας ὁ ταλαίπωρος τὰ πλήθη τῶν κακῶν, ποὺ ἔχω διαπράξει, τρέμω τὴ φοβερὴ ἡμέρα τῆς Τελικῆς Κρίσεως. Ἀλλὰ ἔχοντας τὴν ἐλπίδα μου στὸ ἔλεος τῆς εὐσπλαχνίας σου, Σοῦ φωνάζω ὅπως ὁ Προφητάναξ Δαυίδ: Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου.

Καὶ κάτι τελευταῖο, μιὰ καὶ ἀναφερόμαστε στὴν κατ’ ἐξοχὴν περίοδο νηστείας. Ἡ νηστεία χωρὶς μετάνοια δὲν ἔχει καμιὰ ἀπολύτως ἀξία. Γιατὶ ἡ νηστεία γιὰ μᾶς

τοὺς Ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς δὲν εἶναι ἁπλῶς καὶ μόνον ἀλλαγὴ διαιτολογίου, ἀλλὰ ἔχει διφυῆ χαρακτήρα. Εἶναι ὄχι μόνο “ἀποχὴ βρωμάτων”, ἀλλὰ πρωτίστως καὶ κυρίως “τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσις”. Εἶναι, δηλαδή, ὄχι μόνο σωματικὴ νηστεία, ἀλλὰ πρωτίστως καὶ κυρίως πνευματικὴ νηστεία. Ἡ σωματικὴ νηστεία μᾶς ὑποβοηθᾶ νὰ ἐνδυναμώσουμε τὴ θέλησή μας, ὥστε νὰ μπορέσουμε νὰ νικήσουμε τὰ πάθη καὶ τὶς ἁμαρτίες μας• καὶ αὐτὴ ἡ νίκη κατὰ τῶν παθῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν μας εἶναι ἡ ἀληθὴς νηστεία, ἡ ὄντως νηστεία. “Νηστεύσωμεν νηστείαν δεκτήν, εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ• ἀληθὴς νηστεία ἡ τῶν κακῶν ἀλλλοτρίωσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἀποχή, ἐπιθυμιῶν χωρισμός, καταλαλιᾶς, ψεύδους καὶ ἐπιορκίας• ἡ τούτων ἔνδεια νηστεία ἐστὶν ἀληθὴς καὶ εὐπρόσδεκτος” (Ἰδιόμελον Ἀποστίχων τῇ Δευτέρᾳ τῆς Α’ Ἑβδομάδος εἰς τὸν Ἑσπερινόν). Ἂς νηστεύσουμε νηστεία ποὺ νὰ εἶναι ἀποδεκτὴ καὶ εὐάρεστη στὸν Κύριο. Ἀληθινὴ δὲ νηστεία εἶναι ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ κάθε κακό: ἡ ἐγκράτεια τῆς γλώσσας, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὸν θυμό, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὶς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίες, τὴν καταλαλιά, τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἐπιορκία. Αὐτῶν ἡ ἀπουσία εἶναι νηστεία ἀληθινὴ καὶ εὐπρόσδεκτη.

(Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ “Παράκληση. Ἔκδοσις Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λεμεσοῦ”, τεῦχος 96)